

Tyttöoppikoulusta ammattiin – Turun suomalaisessa jatko-opistossa 1800–1900-lukujen taitteessa opiskelleiden urapolut

Marjo Nieminen

Turun suomalainen jatko-opisto perustettiin vuonna 1895. Se oli yksi ensimmäisistä suomenkielisistä tytöille suunnatuista kouluista, joiden tarkoituksena oli valmistaa oppilaita ylioppilastutkintoon ja yliopisto-opintoihin. Artikkelissa selvitetään, ketkä koulussa opiskelivat sekä millaiset olivat tyttöjen myöhemmät jatko-opinnot ja ammattiurat. Samalla tarkastellaan jatko-opiston merkitystä naisten ammatillisen emansipaation edistäjänä.

Naisten koulutus- ja ammattimahdollisuuksien laajentuminen

1800-luvun puolenvälin jälkeen Euroopassa voimistuivat tasa-arvopyrkimykset ja koulutuspoliittiset vaatimukset naisten opiskelumahdollisuuksien laajentamisesta. Aura Korppi-Tommola on nimittänyt aikaa 1860–1920 mahdollisuuksien monipuolistumisen ajaksi. Keskustelut naisten sivistyksestä ja koulutuksesta saivat pontta sekä aatteellisesta että yhteiskunnallisesta muutoksesta. Ranskan vallankumouksesta alkaneet tasa-arvon aatteet ilmenivät muun muassa John Stuart Millin teoksessa *The Subjection of Women*, jossa Mill liberaalisen ajattelunsa mukaisesti vaati naisille samoja oikeuksia ja mahdollisuuksia kuin miehille. Tasa-arvopyrkimysten taustalla vaikuttivat myös erilaiset yhteiskunnalliset tekijät kuten elinolojen muuttuminen kaupungistumisen ja teollistumisen seurauksena. Palkkatyöläistyminen johti ympäri Eurooppaa muun muassa siihen, että valtiolla ja yksityisellä sektorilla avautui uusia työtehtäviä, joihin tarvittiin uutta työvoimaa. (Korppi-Tommola 1984, 137–146; Korppi-Tommola 1985, 148–159; Vattula 1981.)

Naisten koulutuksen alueella edelläkävijänä pidetään Sveitsiä: Zürichin yliopistossa naisilla oli mahdollisuus yliopisto-opintoihin vuodesta 1864 lähtien. Sveitsin lisäksi Ranskassa, Englannissa, Ruotsissa, Tanskassa ja Italiassa naiset pääsivät yliopistoon 1860- ja 1870-luvuilla. Suomessa seurattiin Euroopan esimerkkiä ja vuonna 1871 lääketieteellinen tiedekunta myönsi naisille ”oikeuden käyttää hyväkseen tiedekunnan opetusta”. Rosina Heikel oli ensimmäinen nainen, joka tämän oikeuden turvin valmistui lääketieteen kandidaatiksi vuonna 1873 ja viisi vuotta myöhemmin lisensiaatiksi. Seuraavan vuosikymmenen alussa toinen pioneerinainen, Emma Irene Åström, suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon pääaineenaan filosofia ja yleinen historia. (Ketonen 1977, 60.)

Vaikka yliopisto-opinnot alkoivat mahdollistua Suomessa naisille 1870-luvulta lähtien, oli naisopiskelija 1800-luvun lopulla vielä poikkeus yliopistossa ja naisten täytyi esimerkiksi opiskeluoikeuden saadakseen anoa erivapautta sukupuolestaan ja opiskella ennen tätä

yksityisoppilaina yliopistoon vaadittu oppimäärä. (Hakosalo 2006; Ketonen 1977, 60–62; Kaarninen & Kaarninen 2002, 87–92.) Tutkimuksessaan ylioppilastutkinnon historiasta Mervi Kaarninen on luonnehtinut ensimmäisiä naisylioppilaita ”kummajaisiksi miesten maailmassa” (Kaarninen & Kaarninen 2002, 87–88). Tyttöjen mahdollisuudet jatko- ja yliopisto-opintoihin paranivat, kun marraskuussa 1890 annettiin asetus, joka käytännössä vahvisti naisten pääsyn yliopistoon. Asetuksessa säädettiin, että yliopiston varakansleri sai valtuudet päättää tyttöjen opinto-oikeudesta. Liberaali varakansleri G. Rein puolsi siitä lähtien poikkeuksetta tyttöjen hakemuksia. (Salminen 1995, 32–33.) Kuten Heini Hakosalo on todennut, erityislupamenettely oli kuitenkin vallankäytön muoto, joka loi epävarmuutta ja jonka kohteeksi miehet eivät joutuneet. Erioikeuden hakemisvelvollisuus poistui tytöiltä kokonaan vuonna 1901. (Hakosalo 2006.)

Koulutusmahdollisuuksien lisäksi 1800-luvun lopulla yhä useammat työtehtävät avautuivat naisille ja keskiluokan naimattomat naiset alkoivat vähitellen siirtyä kodeista palkkatyöhön. Teollistuminen loi ansiomahdollisuuksia, jollaisia ei aikaisemmin ollut. Opetus- ja sairaanhoitoalan lisäksi pankit, vakuutus-, posti-, puhelin- ja lennätinlaitokset sekä rautatiet palkkasivat naisia uusiin työtehtäviin. Virasto- ja konttoritehtävien lisääntyminen niin teollisuudessa kuin julkisen hallinnon piirissä mahdollistivat erityisesti keskiluokan ja ylempien sosiaaliryhmien naisille uusia säädynmukaisia työuria. (Vattula 1981.)

Ensimmäisistä Jyväskylän kansakouluseminaarista valmistuneista naisseminaarilaisista valtaosa oli säätyläisnaisia, jotka olivat ennen seminaaria käyneet tyttökoulun. Opettamisen ja sairaanhoidon lisäksi säädynmukaisiksi ammateiksi laskettiin 1800-luvun puolella virastojen ja laitosten toimihenkilöiden virat, myös kaikkein alimmat. Kun koulutusmahdollisuudet lisääntyivät ja palveluammatit kasvoivat, merkitsi se samalla työntekijöiden sosiaalisen taustan laajentumista. Vuosisadan vaihteessa aikaisemmin ylempien sosiaaliryhmien säädynmukaisista ammateista oli muodostumassa yleisemmin naisten ”tyyppi- ja ihanneammattaja”. (Vattula 1981; ks. myös Rinne 1989; Rantala 2011.) Ammatillinen emansipaatio ulottui 1900-luvun alkuvuosikymmeninä yhä useampiin ammattiryhmiin ja koski ylempien sosiaaliryhmien ohella myös alempiin sosiaaliryhmiin kuuluneiden perheiden tyttäriä.

Tyttöoppikoulut 1800-luvun lopulla

Vielä 1880-luvun alussa valtio ei ollut erityisen halukas laajentamaan Suomessa tyttöjen koulutusta, sillä Koulutoimen ylihallitus vastusti, että valtio perustaisi yliopistoon johtavia tyttöoppikouluja. Naisemansipaation kannattajat puolestaan – erityisesti naisasialiike – ajoivat tyttökoulujen kehittämistä ja naisten opiskelumahdollisuuksien laajentamista. Asia oli esillä myös säätyvaltiopäivillä, jossa 1877–78 aatelisto teki ehdotuksen komiteasta, jonka tarkoituksena olisi ollut pohtia toimenpiteitä naissivistyksen ”kohottamiseksi”. Muut säädyn asettuivat kuitenkin vastustamaan komitean perustamista. Vastustuksesta huolimatta naissivistyksen laajentamisen puolestapuhujia löytyi niin papistosta kuin porvarissäädystä. (Ketonen 1977, 60–62.) Oppikoulujen historiaa tutkinut Kyösti Kiuasmaa kuvaa tyttökoulujen laajentamispyrkimyksiä yliopistoon johtaviksi kouluiksi ”monitahoiseksi eikä suinkaan itsestään selväksi koulutuspoliittiseksi tavoitteeksi” (Kiuasmaa 1983, 26–27). 1800-luvun lopussa tyttöjen koulutus muuttuikin yksityisasiasta yhteiskunnalliseksi kysymykseksi (Kaarninen & Kaarninen 2002, 92).

Kun tyttökoulujen laajentaminen ei edennyt riittävästi valtion toimesta, niitä ryhdyttiin perustamaan yksityisten kansalaisryhmien aloitteesta. Yksityiskouluja tutkinut Jari Salminen määrittelee asian rinnasteiseksi yksityislyseoahankkeiden kanssa. Kummassakin oli

tavoitteena osoittaa valtiolle sivistystarve ja saada kaupunkeihin valtion ylläpitämä koulu. Aloitteiden takana olivat erityisesti valtion tyttökoulujen opettajat sekä paikkakunnan kirkkoherrat ja papit. Vuosina 1878–1883 – ajanjaksona jota Jari Salminen on luonnehtinut suomenkielisen naissivistuksen läpimurroksi – perustettiin yhteensä yhdeksän uutta yksityistä suomenkielistä tyttökoulua ja kolme ruotsinkielistä muuttui suomenkieliseksi. Lisäksi 1870–1883 syntyi kymmenen ruotsinkielistä yksityistä tyttökoulua. (Salminen 1995, 21–22.)

Vuonna 1885 annettiin asetus tyttökoulujen uudelleen järjestämisestä. Se oli kuitenkin jo syntyhetkellään vanhanaikainen, sillä sen mukaan tyttökoulut eivät suoraan valmistaneet oppilaita ylioppilastutkintoon ja tätä kautta yliopisto-opintoihin. Asetuksessa säädettiin ainoastaan valtion tyttökoulut viisiluokkaisiksi sekä samaan aikaan annetuissa määräyksissä Koulutoimen yllähallitukselle lukusuunnitelmien ja oppiennätysten yhtenäistämistä. Tyttökoulujen opetussuunnitelmat eivät muutosten jälkeenkään vastanneet reaaliyliseoiden suunnitelmia. Uuden asetuksen yhteydessä valtiollistettiin viisi ensimmäistä suomenkielistä yksityistä tyttökoulua sekä molemmat yksityiset tyttökoulujen jatko-opistot. Tyttöoppikoulujen historiasta kirjoittanut Liisa Ketonen on todennut, että asetus kahlitsi pitkäksi aikaa valtion tyttökoulujen kehitystä yliopistoon johtaviksi kouluiksi sekä hidasti yksityisten jatko-opistojen valtiollistamista. (Ketonen 1977, 63–67.)

Tyttöjen koulutusmahdollisuuksia paransivat yhteiskoulut, jotka olivat laajentuneet yliopistoon johtaviksi. Ensimmäinen suomenkielinen yhteiskoulu, Helsingin suomalainen yhteiskoulu, perustettiin vuonna 1886. Tätä ennen vuonna 1882 oli jo perustettu ruotsinkielinen yhteiskoulu: Nya svenska läroverket. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa kahdeksan yhteiskoulua oli saanut oikeuden päästää oppilaansa yliopistoon. Samaan aikaan ensimmäiset yksityiset tyttökoulut muodostuivat yliopistoon johtaviksi. Ensimmäiset tyttöylioppilaat valmistuivat Turun ruotsinkielisestä tyttökoulusta, Heurlinska skolan i Åbo, vuonna 1894. Vastaavasti ensimmäisistä suomenkielisistä kouluista, Tampereen suomalaisesta tyttökoulusta ja Turun suomalaisesta jatko-opistosta, oppilaat saivat valkolakin keväällä 1899. (Ketonen 177, 89; Salminen 1995, 32–33; Wilkama 1938, 320.)

Vuonna 1886 oli Suomessa seitsemän ruotsinkielistä ja viisi suomenkielistä valtion tyttökoulua. Yksityisiä kouluja oli tuolloin kaikkiaan 32, joista 19 oli ruotsinkielistä ja 9 suomenkielistä. Lisäksi oli kaksi saksankielistä ja kaksi venäjänkielistä koulua. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin – Suomen itsenäistymisen kynnyksellä – valtion tyttökoulujen määrä oli noussut kuuteentoista ja yksityiskoulujen määrä laskenut viiteentoista. Yksityiskoulujen määrän lasku ja merkityksen vähentyminen selittyy yhteiskoulujen suosiolla. Samana aikana kuitenkin tyttökoulujen oppilasmäärä lähes kaksinkertaistui. Lukuvuonna 1886–87 tyttöoppikouluissa opiskeli 3 018 tyttöä ja 112 poikaa. Lukuvuonna 1916–17 tyttöjen määrä oli 5 960 eikä poikaoppilaita ollut enää lainkaan. (Ketonen 1977, 76; Salminen 1995, 32.)

Sekä valtion että yksityiset tyttökoulut tyydyttivät paikallisten virkamies- ja kauppiasperheiden tyttärien sivistystarvetta 1800-luvun lopulla. Esimerkiksi lukuvuonna 1886–87 valtion tyttökoulujen oppilaista oli yli neljäkymmentä prosenttia virkamiesten lapsia. Yhteensä virkamiesten, kauppiaiden ja alemman porvariston tyttäriä oli lähes 75 prosenttia oppilaista. Tilanne muuttui vuosisadan toiselle vuosikymmenelle tultaessa: virkamiesten lasten osuus väheni valtion tyttökouluissa ja painopiste siirtyi niissä alempiin yhteiskuntaryhmiin, lähinnä alempaan porvaristoon. Lukuvuonna 1916–17 valtion tyttökoulujen oppilaista yli puolet oli ”pikkuliikkeiden harjoittajien ja palvelusmiesten” tyttäriä. Yksityisissä tyttökouluissa sen sijaan virkamiesten lapset olivat edelleen suurin oppilasryhmä. (Ketonen 1977, 78–79; Salminen 1995, 22.)

Tyttöoppikoulujen merkitys ja naisten ammatillinen emansipaatio

Robert Anderson (2004) on todennut tutkiessaan, suomalaisiin oppikouluihin verrattavissa olevien eurooppalaisten koulujen historiaa, että näiden oppilaitosten kehitystä voidaan selittää ensinnäkin institutionalisoitumisprosessina. Tällöin huomiota kiinnitetään siihen, miten informaaliseen koulutuksesta siirryttiin formaaliin kouluopetukseen, kotiopetuksesta ja kotiopettajattarista oppilaitoksiin. Ilmiötä voidaan myös ymmärtää yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja korostaa koulujen reproduktiivista roolia ja eliitin muodostumista. Toisaalta koulujen kehitystä on mahdollista tarkastella sen suhteen, miten ne mahdollistivat sosiaalista liikkuvuutta. Tyttöoppikoulujen osalta Anderson tuo erityisesti esille paikallisen näkökulman ja korostaa sosiaalista kontekstia, jossa koulut kehittyivät. Hän painottaa sitä, miten koulut toimivat integroidessaan paikallista ja alueellista eliittiä kansallisiin kulttuureihin. Ottaessaan osaa koulujen toimintaan ylempien sosiaaliryhmien perheet vaikuttivat samalla koulutusjärjestelmään ja koulutuspoliittisiin tavoitteisiin.

Andersonin näkökulmat ovat relevantteja myös tutkittaessa suomalaisia tyttöoppikouluja. Institutionalisoitumisprosessin, koulujen reproduktiivisen roolin sekä sosiaalisen liikkuvuuden tarkastelut tuovat näkyviin sen, miten tyttöoppikoulut muodostuivat osaksi koulutusjärjestelmää. Samalla kouluja on mahdollista analysoida sekä kansallisen ja paikallisen eliitin muodostajana että sosiaalisen nousun edistäjänä.

Wendy Robinson on käyttänyt käsitettä ammatillinen emansipaatio (*occupational emancipation*) puhuessaan siitä, miten 1890-luvulla tytöille tarkoitetut oppilaitokset Lontoossa (*higher grade schools*) mursivat alemman keskiluokan ja ylemmän työväenluokan rajoja ja mahdollistivat tyttöjen sijoittumisen uusille ammatillisille aloille (Robinson 1993). Käsitettä voidaan käyttää yleisemminkin kuvaamaan tyttöjen ja naisten ammatillisten mahdollisuuksien laajentumista. Tyttöoppikoulujen osalta huomio kiinnittyy tällöin siihen, miten ja millaisia ammatillisen emansipaation vaihtoehtoja ja tilaisuuksia tyttöoppikoulut loivat oppilaille.

Esimerkiksi Deborah James (2001) on tutkinut vuosisadan vaihteen walesilaisia tytöille tarkoitettuja toisen asteen oppilaitoksia (*intermediate schools*), joiden tarkoituksena oli luoda parempia työllistymismahdollisuuksia ja antaa jatko-opintokelpoisuus korkeakoulutukseen. Tutkimus tuo esille, miten valtaosa oppilaitoksista valmistuneista tytöistä siirtyi koulun jälkeen opettajiksi. Britanniassa – toisin kuin Suomessa (ks. esim. Rantala 2011) – opettajan ammatti oli statukseltaan heikko ja vähänarvostettu. James toteaaakin, että taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti asettivat rajoja koulun jälkeiselle ammatinvalinnalle, jolloin oppilaitokset eivät automaattisesti luoneet uusia ammatillisia uramahdollisuuksia. Toisaalta oppilaitokset kuitenkin loivat paremmat koulutusmahdollisuudet ja siten koulutuspoliittisesti ja sivistyksellisesti merkitsivät Walesille suurta harppausta eteenpäin. (James 2001.) [1] Jamesin tutkimus nostaakin esiin kysymyksen, miten suomalaiset tyttöoppikoulut toimivat vastaavassa tilanteessa ja mikä oli niiden merkitys naisten ammatillisen emansipaation kannalta.

Tutkimuskysymykset ja lähdeaineisto

Tarkastelen artikkelissani tyttöoppikoulun jatko-opiston oppilaita ja heidän myöhempiä koulutus- ja urapolkujaan. Jatko-opistolla tarkoitettiin tyttökoulun jälkeisiä jatkoluokkia (1–3), joita voisi verrata nykyaikaisiin lukioihin. Tutkimusekonomisista syistä keskityn tässä artikkelissani yhteen suomenkieliseen kouluun ja tutkin Turun suomalaisessa jatko-opistossa vuosina 1895–1917 opiskelleita tyttöjä sekä heidän opiskelu- ja ammattiuriaan. Turun

suomalainen jatko-opisto oli, Tampereen suomalaisen jatko-opiston ohella, ensimmäinen suomenkielinen yksityinen tyttöoppikoulu, joka koulutti tyttöjä ylioppilastutkintoa ja yliopisto-opintoja varten. Kysyn, ketkä opistossa opiskelivat, missä opiston tytöt jatkoivat opintojaan ja mihin ammatteihin he sijoittuivat. Lisäksi hahmotan jatko-opistoa tyttöjen koulutuksen ja ammatillisen emansipaation edistäjänä.

Lähdeaineistoni muodostuu Turun tyttölyseon arkiston lähdesarjoista, erityisesti jatko-opiston asiakirjoista. Tyttökoulun opettajakokousten pöytäkirjat ja jatko-opiston kannatusyhdistyksen asiakirjat kertovat koulun syntyvaiheista, sen päämääristä ja tarkoituksesta. Ohjesäännöt, luku- ja opetussuunnitelmat tuovat esille, mitä ja miten koulussa opiskeltiin. Näiden lähteiden avulla voi hahmottaa koulun toimintaa yleisellä tasolla.

Jatko-opistossa opiskelleista tytöistä puolestaan kertovat arkiston käsinkirjoitetut matrikkelit ja koulun historiikin (*Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920*) yhteydessä 1920-luvun alussa julkaistu painettu matrikkeli. Näiden avulla on mahdollista tutkia tarkemmin oppilaita sekä heidän myöhempiä koulu- ja ammattiuraan. Arkiston oppilasmatrikkelissa on tiedot oppilaan syntymäajasta, kouluun kirjautumisvuodesta, vanhemmista, kotipaikasta sekä siitä, koska oppilas valmistui ylioppilaaksi tai lopetti koulunkäynnin. Matrikkelista löytyy myös merkintä siitä, jos oppilas siirtyi toiseen oppilaitokseen, kirjoitti ylioppilaaksi muussa koulussa tai kuoli kesken koulunkäynnin.

Jatko-opiston historiikin yhteydessä julkaistu matrikkeli puolestaan kertoo tyttöjen myöhemmistä koulu- ja ammattivaiheista. Matrikkeli on kerätty koulun 25-vuotisjuhlien yhteydessä julkaistua historiikkia varten, ja se kattaa 178-sivuisesta historiikista sivumääräisesti lähes puolet, 86 sivua. Se on hyvin kattava, sillä siihen on kerätty koulussa siihen mennessä opiskelleiden tyttöjen tiedot. Lyhyissä – noin vajaa kymmenen riviä pitkissä – luonnehdinnoissa hahmotetaan kunkin jatko-opistossa opiskelleen tytön opiskelu- ja työpolkuja: missä he opiskelivat, koska valmistuivat, missä ammateissa ja työpaikoissa työskentelivät. Lisäksi matrikkelissa mainitaan avioituminen ja puolison nimi sekä joskus myös lasten lukumäärä. Matrikkelin tiedot tarjoavat lyhydestään huolimatta poikkeuksellisen näköalan koulussa opiskelleiden myöhempiin elämänvaiheisiin.

Yhdessä arkistotietojen kanssa matrikkelit luovat kuvan tytöistä ja heidän koulutusväylistään sekä ammattiuristaan. Muodostan matrikkelitietojen avulla tyyppikuvauksia, jotka kertovat yleisemmällä tasolla naisten opiskelusta ja työhönsijoittumisesta. Tyyppikuvausten muodostamisessa on otettu huomioon tyttöjen jatko-opiskelupaikat, heidän suorittamansa tutkinnot sekä ammatit, joihin tytöt sijoittuivat. Ensimmäiseksi on tarkasteltu sitä, valmistuivatko tytöt ylioppilaiksi vai keskeyttivätkö he opintonsa. Seuraavaksi on kiinnitetty huomiota siihen, jatkoivatko tytöt opintojaan jatko-opiston jälkeen ja millaisia opiskelupaikkoja heillä oli. Lopuksi on tarkasteltu tyttöjen suorittamia jatkotutkintoja ja heidän sijoittumisestaan erilaisiin ammatteihin. Näiden tietojen avulla on muodostettu lopulliset tyyppilliset koulutus- ja urapolut, joilla tarkoitetaan yleisemmän tason tyyppikuvauksia siitä, millaisia koulutuspolkuja tytöt kulkivat ja mihin ammatteihin he sijoittuivat. Jokaista tyyppikuvausta edustaa todellinen henkilö, eräänlainen tapausesimerkki tyyppillisestä elämäkulusta. Esimerkkihenkilöt on pyritty valitsemaan niin, että he edustaisivat tapauksia, joissa erilaiset koulutus- ja urapolkujen ominaispiirteet tulevat parhaiten esille.

Vaikka lähdeaineiston avulla on mahdollista valottaa Turun suomalaisessa jatko-opistossa opiskelleiden tyttöjen koulunkäyntiä, koulutusta ja ammattia, lähteet eivät kuitenkaan kerro siitä, mitä tytöt kokivat ja tunsivat. Aineisto ei esimerkiksi paljasta, millaisia merkityksiä tytöt antoivat opinnoille ja koulutukselle yleisesti tai mitä he ajattelivat eri ammatti- ja työaloista. Kuitenkin aineisto antaa monipuolisen näköalan jatko-opistoon ja sen merkitykseen tyttöjen koulutuksen ja ammatillisen emansipaation mahdollistajana. Samalla läh-

teet luovat henkilökohtaisemman kuvan jatko-opiston tytöistä ja heidän urapoluistaan kuin pelkät numeeriset tiedot koulun kokonaisoppilasmääristä.

Turun suomalainen jatko-opisto

Turun suomalainen jatko-opisto sai alkunsa vuonna 1895, kun kaupungin suomenkielisen tyttökoulun [2] opettajien keskuudessa syntyi ajatus jatkoloukista, jotka tarjoaisivat tyttö-koulun oppilaille mahdollisuuden jatko-opintoihin ja valmistaisivat heitä ylioppilastutkin-toa varten. Koska Turussa olivat aikaisemmin toimineet vain ruotsinkieliset jatkoloukat – Svenska fruntimmerskolan i Åbo, Fortsättningsklasserna [3] ja Heurlinska skolan i Åbo – ja suomenkielisen tyttökoulun oppilaat olivat jatkaneet opintojaan Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa, jatko-opintojen järjestämistä pidettiin tarpeellisena. Tyttökoulun opettajien aloite sai kannatusta niin yksityisten henkilöiden taholta kuin Turun suomalaisessa klubis-sa, ja asian puitteissa järjestetyssä yleisessä kansalaiskokouksessa tehtiin periaatepäätös jatko-opiston aloittamisesta seuraavana vuonna. (Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 6–7; Ketonen 1977, 50, 87.)

Kesarilliselta senaatilta saatiin lupa opiston perustamiselle elokuussa 1895. Koulun ohjesääntöjen mukaan opiston tarkoituksena oli ”valmistaa tyttökoulun tai viisiluokkaisen reaalisen pohjakoulun oppimäärän suorittaneille tytöille tilaisuutta tieteellisiin opintoihin sekä pääsää yliopistoon”. Ohjesäännöistä käy hyvin ilmi, miten heti koulun perustamisvai-heesta lähtien oli tavoitteena tyttöjen kouluttaminen ylioppilaksi. Johtokunta anoi senaatil-ta vuonna 1897 oikeutta ylioppilastutkintoon, mihin senaatti suostui muutamaa vuotta myö-hemmin. Ensimmäiset varsinaiset jatko-opiston ylioppilaat valmistuivat vuonna 1899. [4] Sitä ennen opiston oppilaat suorittivat ylioppilastutkinnon yksityisoppilaina Turun suoma-laisessa lyseossa. (Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 9–16; Ohjesääntö. 1§. Jatko-opiston kannatusyhdistystä koskevat asiakirjat 1895–1927, Hb:1, TMA; Johtokunnan pöytäkirjat. Lokakuun 15. p 1897 ja Maaliskuun 16. p 1899, Cf:1, TMA.)

Jatko-opiston toiminta rahoitettiin aluksi lukukausimaksujen ohella kaupungilta ja Sääs-töpankilta saaduilla varoilla sekä yksityisiltä henkilöiltä kerätyillä kannatusosuusmaksuilla. Vaikka opiston ensimmäisinä vuosina budjetoituja summia ei saatu kokonaan kokoon, toi-minta pystyttiin aloittamaan. Koulun talous siirtyi vakaammalle pohjalle vuonna 1899, kun se alkoi saada valtion avustusta. Kokonaan valtion haltuun jatko-opisto siirtyi vuonna 1925, jolloin yksityinen koulu lakkautettiin ja sen toiminta jatkui yhdeksänluokkaisessa Turun tyttölyseossa. (Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 7–16, 27–29.)

Ensimmäisenä lukuvuonna 1895–96 koulussa opiskeli 21 tyttöä, seuraavana lukuvuon-na 30 ja sitä seuraavana 44. Oppilasmäärät nousivat vähitellen, mutta niissä oli myös vuo-sittaista vaihtelua. Pienimmillään määrä oli 1900–01, jolloin koulussa opiskeli yhteensä vain 26 oppilasta. Suurimmillaan luku oli vuonna 1912–13, jolloin jatko-opistossa oli kaik-kiaan 71 nuorta. Vuoteen 1918 mennessä kouluun oli otettu oppilaksi yhteensä 401 tyttöä [5], joista 298 valmistui ylioppilaksi ja 96 joko lopetti opintonsa kokonaan tai jatkoi niitä muualla. Keskeyttämisen syinä matrikkelitietojen mukaan olivat esimerkiksi sairaus tai koulun vaihtaminen. Seitsemän oppilasta kuoli kesken koulunkäynnin. Matrikkelitiedot eivät ole tältä osin täysin kattavat ja kaikkien keskeyttäneiden kohdalla lopettamisen syytä ei kerrota. Matrikkelitiedoissa ei esimerkiksi mainita, jos keskeyttäminen johtui esimerkik-si avioitumisesta tai palkkatyöstä. Sosiaalinen tausta ei selitä, miksi jotkut tytöistä päätyivät keskeyttämään opintonsa (ks. liitetaulukko 3), sillä suhteellisesti sekä ylimmän sosiaaliryh-män että työväestön lapsista noin 27 prosenttia ei valmistunut ylioppilaksi jatko-opistosta.

(Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 32; Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA.)

Tytöt olivat jatko-opistoon tullessaan useimmiten 16–18-vuotiaita, jolloin he pääsivät ylioppilaisiksi 19–21 vuoden iässä. Ensimmäisestä lukuvuodesta lähtien monet oppilaita olivat vapaaoppilaita tai saivat helpotusta lukukausimaksuista. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; esim. Johtokunnan pöytäkirjat. Elokuun 15. p 1895 ja Syyskuun 2. p 1895, Cf:1, TMA.) Suuri vapaaoppilaiden määrä kertoo osaltaan oppilaiden kotitautasta. Kuten taulukosta 1 käy ilmi, oppilaiden isistä noin neljäsosa kuului ammattinsa perusteella työväestöön. Yhtä paljon oppilaita tuli ylimmän sosiaaliryhmän perheistä. Koko maan tilanteeseen verrattuna Turun suomalaisessa jatko-opistossa opiskeli enemmän alempien sosiaaliryhmien lapsia kuin muissa yksityisissä oppilaitoksissa (vrt. Ketonen 1977, 78–79; Salminen 1995, 22). Tilallisten ja pienliikkeenharjoittajien lasten määrä liikkui noin 10–20 prosentin tuntumassa. Tilallisten määrä oli selvästi alhaisempi kuin keskimäärin suomenkielisissä yksityiskouluissa samana aikana (vrt. Salminen 1995, 42).

Tarkasteltavana ajanjaksona oppilaiden sosiaalinen tausta muuttui hieman. Työväestön lapsien osuus kasvoi aikakauden loppua kohden ollen vuosina 1910–17 jo 32 prosenttia. Samaan aikaan virkamiesten ja liikkeenharjoittajien tyttärien määrä laski muutamia prosenttiyksiköitä. Kehitys on kiintoisa, sillä se vastaa valtion oppikouluissa tapahtunutta muutosta. Yleisesti yksityisissä oppikouluissa virkamiesten lapset olivat tuolloin edelleen suurin oppilasryhmä. (Vrt. Ketonen 1977, 78–79; Salminen 1995, 22.) Taulukon 1 lukuihin on kuitenkin syytä suhtautua hieman varauksellisesti, sillä yhteensä oppilaita lähes kaksikymmentä prosenttia oli tyttöjä, joiden sosiaalinen tausta ei ole selvillä. Lisäksi vaikka jatko-opiston tytöt muodostivat kotitautaltaan suhteellisen heterogeenisen joukon, heitä yhdisti yhteinen koulutaival tyttökoulussa, jonka suurin osa oppilaita oli käynyt. Näin ollen tyttöjen näkeminen vain kotitautansa valossa ei tee oikeutta heille ja heidän elämälleen.

Oppilaiden isän ammatti	Oppilait	%:na	1895	1900	1905	1910
		yhteensä	–1899	–1904	–1909	–1917
Virkamiehet ja muut vapaiden ammattien harjoittajat	102	25,4	26	30,4	27,1	22,8
Suurliikkeen harjoittajat	8	2	4	1,4	3,5	1
Pienliikkeiden harjoittajat	69	17,2	16	21,7	18,8	15,2
Tilalliset	49	12,2	10	13	20	9,1
Työväki	108	26,9	22	24,6	20	32
Ei tietoa	65	16,2	22	8,7	10,6	19,8
Yhteensä	401	100	100	100	100	100

Taulukko 1. Lukuvuosina 1895–1917 aloittaneet oppilaat isän ammatin mukaan

Lähde: Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920; Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA.

Turun suomalaisen jatko-opiston lukusuunnitelmasta näkyy, miten koulun pyrkimyksenä oli valmistaa tyttöjä ylioppilastutkintoon. Opiskeltavia aineita olivat esimerkiksi lukuvuosi-
na 1895–1910: uskonto, äidinkieli, ruotsi, saksa, ranska ja venäjä, historia ja maantieto, matematiikka, fysiikka ja luonnonhistoria. Lukusuunnitelma oli hyvin samankaltainen kuin reaalityseon lukion opetusohjelma kuten useimmilla muillakin tyttökoulujen jatkuokilla (ks. myös Kiuasmaa 1982, 74–75). Reaalityseon lukusuunnitelmasta poiketen jatko-opistossa opiskeltiin enemmän venäjää ja matematiikkaa, mitä perusteltiin sillä, ettei tyttökoulu ollut antanut riittävää pohjaa näille ylioppilastutkinnon kannalta tärkeille aineille. (Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 25–26, 30–31; Turun suomalaisen jatko-opiston ohjesäännöt, luku- ja opetussuunnitelmat 1895–1919, Hb:1, TMA.)

Koulun ylioppilastutkintotavoitteisuudesta huolimatta jatko-opiston johtokunta kantoi huolta tyttöjen työhönsijoittumisesta. Esimerkiksi vuonna 1899 johtokunta teki senaatille anomuksen, jossa pyydettiin, että jatkokoulun tytöt pääsisivät päästötodistuksen saatuaan kansakoulunopettajiksi ”samoilla ehdoilla kuin täydellisen lyseon oppimäärän suorittaneet”. Senaatti ei kuitenkaan suostunut johtokunnan anomukseen. (Johtokunnan pöytäkirjat. Toukokuun 31. p. 1899 ja marraskuun 10. p. 1899, Cf:1, TMA.)

Jatko-opistosta yliopiston kautta opettajiksi, lääkäreiksi ja hallinnollisiin töihin

Turun suomalaisessa jatko-opistossa opiskelleiden tyttöjen elämänvaiheet avaavat mahdollisuuden tarkastella naisten koulutuksellista ja ammatillista emansipaatiota laajemmin. Vaikka jokaisen jatko-opistolaisen mahdollisuudet ja valinnat olivat uniikkeja, voidaan heidän koulutus- ja ammattipolkujaan tutkia yleisemmällä tasolla.

Oppilaista 224 (noin 75 % ylioppilaiksi kirjoittaneista) jatkoi opintoja opiston jälkeen. Kuten taulukosta 2 käy ilmi, suurin osa opintojaan jatkaneista ja yliopistossa opiskelleista oli virkamiesten lapsia. Kuitenkin suhteellisesti merkittävä määrä oli pienliikkeenharjoittajien tai tilallisten tyttäriä. Kotitaustaltaan työväestöön lukeutuneista puolestaan noin neljäkymmentä prosenttia opiskeli koulun jälkeen. Heistä monet suuntasivat kulkunsa joko yliopistoon tai opettajaseminaareihin. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920 1920.)

Jatko-opiston käyneistä ylioppilaista hieman yli sata ei jatkanut lainkaan opintojaan koulun jälkeen. Suhteellisesti suurin ryhmä heistä oli työväestön lapsia. Ylioppilaaksi valmistuneista ja opintojaan jatkamattomista noin 41 prosenttia kuului tähän ryhmään. Ylimpiin sosiaaliryhmiin kuuluneiden joukossa luku liikkui 15 prosentin tuntumassa. Harvimmoin opintonsa keskeyttivät suurliikkeenharjoittajien lapset. Vain noin kaksi prosenttia kuului tähän ryhmään. (Liitetaulukko 3.)

Jatko-opistosta valmistuneista ylioppilaista lähes puolet, noin 46 prosenttia, jatkoi yliopistossa. Suosituimmat opintoalat olivat historiallis-kielitieteellinen osasto filosofisessa tiedekunnassa (n=44), juridinen tiedekunta ja sen alempi hallintotutkinto (n=26), kasvatustieteoppi (n=19) ja lääketiede (n=17). Myös fyysis-matemaattinen osasto filosofisessa tiedekunnassa (n=15) kiinnosti jatko-opiston tyttöjä. Osan koulutuspolku poikkesi valtavirrasta: he opiskelivat muun muassa teologiaa (n=2), maa- ja metsätaloutta (n=3), arkkitehtuuria (n=1) tai suorittivat opintoja muualla, esimerkiksi ulkomailla (n=5). Vuoteen 1918 mennessä

kaikkiaan 77 entistä jatko-opiston oppilasta oli valmistunut yliopistosta. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920 1920.)

Oppilaiden isän ammatti	Yhteensä	Virkamiehet ja muut vapaiden ammattien harjoittajat	Suurliikeenharjoittajat	Pienliikkeenharjoittajat ja palvelusmiehet	Tilalliset	Työväki	Ei tietoa
Yliopistotutkinto tai opintoja yo:ssa	132	46	5	24	17	15	25
Opettajaseminaari tai vast.	50	13		7	5	15	10
Opistotutkinto	33	14		7	3	6	3
Muu tutkinto	9	2		2	1	3	1
Yhteensä	224	75	5	40	26	39	39

Taulukko 2. Opintoja jatkaneet isän ammatin mukaan

Lähde: Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920; Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA.

Eine Bergroth, Tuovi Paloniemi ja Karin Laine valmistuivat kaikki ylioppilaiksi jatko-opistosta. Heitä yhdisti myös se, että he jatkoivat opintojaan yliopistossa ja siirtyivät valmistumisen jälkeen ylemmän keskiluokan naisten tyyppi- ja ihanneammatteihin: opettajiksi, lääkäreiksi ja hallinnollisiin töihin. Monen muunkin jatko-opistosta valmistuneen koulutus- ja ammattiura kulki samoja polkuja. Tosin osa yliopisto-opinnot aloittaneista ei koskaan suorittanut tutkintoaan. Heitä oli tasaisesti kaikista sosiaaliryhmistä (ks. liitetaulukko 3). Virkamiesten lapsista ja työväestön tyttärinä hieman yli 30 prosenttia jätti yliopisto-opinnot. Suhteellisesti eniten opintonsa keskeyttäneitä oli suur- ja pienliikkeenharjoittajien lapsissa, joista noin 40 prosenttia suoritti vain osan yliopistotutkinnosta. Tilallisten lapsista puolestaan 17 prosenttia ei suorittanut yliopisto-opintoja loppuun. Kuitenkin on muistettava, että myös keskeytyneet yliopisto-opinnot monesti mahdollistivat työelämään ja ammattiin siirtymisen. Osa tytöistä täydensi vielä opintojaan ulkomailla. Etenkin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa opiskelleet kävivät erilaisia kielikursseja Keski-Euroopassa. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Eine Bergroth on malliesimerkki jatko-opistolaisesta, joka suoritti tutkinnon tai opiskeli yliopistossa. Eine syntyi vuonna 1890 kauppias Robert Bergrothin ja Suoma Fagerlundin perheeseen. Hän kävi ensin Turun suomalaisen tyttökoulun, josta siirtyi koulun jatkoluokille. Ylioppilaaksi Eine pääsi vuonna 1909. Hän jatkoi opintojaan Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa, josta hän valmistui filosofian maisteriksi. Lisäksi hän opiskeli kieliä Saksassa ja Ranskassa. Valmistuttuaan Eine toimi opettajana Naantalin yhteiskoulussa. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Einen tavoin Tuovi Paloniemi valmistui ylioppilaaksi Turun suomalaisesta jatko-opistosta. Tuovi oli rakennusmestari Johan Malinin ja Alina Ylöstalon tytär. Myös Tuovi siirtyi jatko-opiston jälkeen opiskelemaan Helsingin yliopistoon. Tuovi kuului niiden joukkoon, jotka opiskelivat hammaslääketiedettä. Hammaslääketieteellisen opiskelijamäärät olivat aluksi vähäiset – vuosina 1892–1900 valmistui kahdeksan hammaslääkärinä ja vuoden 1905 loppuun mennessä toiset kahdeksan (Klinge 1989, 378–380). Tuovi valmistui vuonna 1917, jolloin hammaslääketieteen opiskelu oli jo yleisempää. Hän täydensi opintojaan ulkomailla, Ruotsissa ja Berliinissä. Valmistumisvuotenaan Tuovi avioitui hammaslääkäri Valdemar Sundmanin kanssa ja he perustivat oman praktiikan Helsinkiin. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Kolmas esimerkkityttö Karin Laine opiskeli niin ikään Helsingin yliopistossa, sen historiallis-kielitieteellisellä osastolla. Hänen isänsä oli maalarimestari Kustaa Laine ja äiti Anna Wahlström. Eine Bergrothin jalanjäljissä Karinkin valmistui filosofian maisteriksi, vuonna 1919. Karin ei kuitenkaan Einen tavoin ryhtynyt opettajaksi, vaan työskenteli hallinnollisissa tehtävissä Turun valtuuston kansliassa. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Opettajaseminaareista ja opistoista naisten tyyppialoille

Osa jatko-opistolaisista valitsi yliopisto-opintojen sijasta opettajaseminaarit (n=50) tai opistoasteisen koulutuksen (n=33). Suhteellisesti tarkasteltuna erityisesti työväestötaustaiset tytöt hakeutuivat opettajaseminaareihin jatko-opiston jälkeen. [6] Kuitenkin myös ylempistä sosiaaliryhmistä lähtöisin olleet oppilaat suorittavat kansakoulunopettajaopinnot. Yleisesti naiskansakoulunopettajat 1900-luvun alussa rekrytoituivat kaupunkilaisista virkamies- ja keskiluokkaisista perheistä (Rinne 1989; Rantala 2011). Esimerkiksi Aino Kestilä, joka syntyi 1883 kauppias Henrik Kestilän ja Emilia Lindströmin perheeseen, jatkoi ylioppilaaksi tulonsa jälkeen opintojaan Raahan opettajaseminaarissa. Hän valmistui vuonna 1907 kansakoulunopettajaksi ja otti samana vuonna osaa opettajille tarkoitetuille yliopistolaisille jatkokursseille. Aino työskenteli kansakoulunopettajana Turussa. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Ainon kolme sisarta – Alma, Eva ja Hellin – opiskelivat myös jatko-opistossa. Sisaruksien ovat malliesimerkki oppilaiden tyyppielämänkuluista siinä mielessä, että he kaikki opiskelivat kasvatusalaa. Toisaalta he osoittavat, miten moninaisia elämänkulkuja opiston tyttöillä oli ylioppilaaksi tulon jälkeen. Sisaruksista vanhin, Alma, suoritti kansakoulunopettajatutkinnon Sortavalan seminaarissa. Alma ei kuitenkaan siirtynyt opettajaksi, sillä hän avioitui lähetyssaarnaaja, pastori Karl Liljebladin kanssa ja toimi lähetyssseuran lähettinä Ambomaalla, nykyisessä Namibiassa. Sisarussarjan toiseksi vanhin, Eva, keskeytti opintonsa Turussa ja siirtyi Helsingin jatko-opiston opettajalinjalle. Kestilän perheen nuorin,

Hellin, puolestaan suoritti ensin vuoden kestäneen kurssin kasvatusopillisessa käsityökouluksessa. Tämän jälkeen hän opiskeli lastentarhanopettajaksi, jona työskenteli avoittumiseensa vuoteen 1919 saakka. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Kasvatusalan lisäksi jatko-opiston tyttöjen suosiossa oli kaksi muuta opistotasoista koulutusala: hoiva-ala ja kaupallinen ala. Sairaanhoidon ohella kehittyneet naisten ihanneammattiksi (Vattula 1981). Sairaanhoidtajakoulutusta annettiin sairaanhoidokursseilla sairaaloissa. Kurssien pituuden vaihtelivat 1–3 vuoteen. [7] (Sarkio 2007, 72–86.) Esimerkiksi Anna Ahlman, joka syntyi 1894 Turun suomalaisen klassillisen lyseon rehtori Johan Ahlmanin ja Maria Holstiuksen perheeseen, siirtyi ylioppilaaksi päästyään vuonna 1913 yliopiston sairaalan sairaanhoidokursseille. Valmistumisen jälkeen hän työskenteli ensin osastonhoitajana Tilkan sotilassairaalassa Helsingissä ja myöhemmin, vuodesta 1919, Hyvinkään parantolassa sairaanhoitajana. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Jatko-opiston tyttöjä kiinnosti myös kaupallinen ala. Kauppaopiston samoin kuin sairaanhoitajakursseille ja opettajaseminaareihin (tai Helsingin jatko-opistojen opettajalinjoille) oli mahdollisuus päästä opiskelemaan ilman ylioppilastutkintoa (Korppi-Tommola 1985; Sarkio 2007, 72–86; Ketonen 1977; Rantala 2011). Nämä koulutusvaihtoehdot olivat avoimena sekä opistosta ylioppilaaksi valmistuneille että jatko-opiston keskeyttäneille, joilla oli tyttökoulun (tai kansakoulun) päästötodistus. Esimerkiksi Helfrid Lehtonen, joka erosi jatko-opistosta ennen ylioppilaaksituloa vuonna 1913, opiskeli tyttökoulun jälkeen Turun suomalaisessa kauppaopistossa. Valmistuttuaan hän toimi kirjeenvaihtajana. Anni Lindroos puolestaan kävi liikemiesten kauppaopiston vasta ylioppilaaksitulonsa jälkeen vuonna 1905. Anni toimi hallinnollisissa töissä henkivakuutusyhtiön konttorissa ja Yliopistoseuran kansliassa.

Tyttökoulun oppilaat saattoivat siirtyä työelämään myös suoraan koulusta. Erityisesti työväestön lasten opinnot päättyivät hieman muita useammin ylioppilastutkintoon (ks. liitetaulukko 3). Heille 1900-luvun taitteessa jo ylioppilastutkinto takasi mahdollisuuden ammattiin ja aikaisempaa parempaan elämään. Jatko-opistosta ylioppilaaksi valmistuneet tai tyttökoulun käyneet sijoittuivat useimmiten alempiin hallinnollisiin ammatteihin. Muutama tytöstä sijoittui myös opetuslalle. Esimerkiksi Helmi Eerikäinen toimi Turussa kansakoulunopettajana ylioppilaaksi tulonsa jälkeen ja Eine Aavikko siirtyi vakuutusyhtiöiden palvelukseen. Elsa Fredriksson puolestaan ei käynyt jatko-opistoa loppuun saakka, vaan erosi vuonna 1906 ja meni konttoritehtäviin. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.) Huomionarvoista on, että ammatteihin pääsyn edellytykset alemmissakin hallinnollisissa töissä olivat melko korkeita. Muun muassa lennätinlaitoksen sähköttäjäksi pyrkineen naisen oli osattava hyvin venäjän, saksan, ranskan tai englannin kieltä. Huomattavan korkeat kielitaitovaatimukset edellyttivät laajaa yleiskoulutusta. (Vattula 1981, 79.) Tyttökoulu ja sen jatko-opisto antoivat siten yleissivistyksen, jolla oli käyttöarvoa myös työelämässä.

Poikkeukselliset elämäkulut

Jatko-opiston oppilaat muodostivat jo lähtökohtaisesti poikkeuksellisen ryhmän, sillä he olivat – etenkin opiston alkuaikoina – ensimmäisten naisten joukossa, jotka suorittivat ylioppilastutkinnon tai jatkoivat opintojaan. Tytöistä osan elämäkulku oli vieläkin poikkeuksellisempi. He muun muassa opiskelivat naisille epätyypillisillä aloilla ja/tai sijoittuivat epätyypillisiin työtehtäviin. Heidän esimerkkinsä ja viitoittamansa tiet avasivat naisille

uusia mahdollisuuksia niin koulutuksen kuin työelämän piirissä. Ammatillisen emansipaation näkökulmasta he sekä laajensivat ammattialoja että korottivat naisille mahdollisia tehtäviä ammatillisessa hierarkiassa.

Esimerkiksi juridisen tiedekunnan opinnot sekä juridisen alan ammatit vähitellen avautuivat naisille ja ala tasa-arvoistui. Ylipäätään koulutetut naiset alkoivat päästä virkoihin ja toimiin aluksi erivapauksin. Vuonna 1920, jolloin lakia naisten oikeudesta valtion virkoihin ei ollut vielä säädetty, valtion keskushallinnossa oli 423 virkamiestä, joista naisia oli 34. (Winter-Mäkinen 1995, 62.) Hymmi Nyyssönen, Hilma Hägg ja Inkeri Vaarila ovat edustavia esimerkkejä naisista, jotka loivat uusia koulutus- ja urapolkuja naisille juridiikan ja hallinnon alalla.

Hymmi Nyyssönen opiskeli jatko-opiston jälkeen juridiikkaa ja suoritti alemman hallintotutkinnon vuonna 1907. Hymmin ura oli poikkeuksellinen siinä mielessä, että hän oli Suomen ensimmäinen nainen, joka nimitettiin vakinaisesti valtioneuvoston virkaan vuonna 1920. Hymmin ura alkoi kouluhallituksesta, jossa hän työskenteli kanslistina, ensin kansaja aistiviälliskouluosastolla sittemmin alkeiskouluosastolla. Sieltä hän siirtyi vakuutusosaston reistraattorin virkaan ja vuonna 1919 osastokanslistiksi sosiaaliministeriön raittiusosastoon. Hymmi teki myös opintomatkoja Ruotsiin, Saksaan, Sveitsiin ja Italiaan. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.)

Hilma Hägg puolestaan opiskeli ylioppilaaksi tulonsa jälkeen kahdessa eri tiedekunnassa. Hän suoritti filosofian maisterin tutkinnon vuonna 1904 ja hoiti valmistuttuaan muun muassa tilastollisen päätoimiston toisen aktuaarin virkaa sekä toimi eduskunnan suuren valiokunnan pikakirjoittajana. Lisäksi hän täydensi opintojaan ulkomailla ja opiskeli kansantaloutta Berliinissä, Wienissä ja Tukholmassa. Vuonna 1906 Hilma avioitui professori Yrjö Valdemar Jahnssonin kanssa, johon hän oli tutustunut jo jatko-opistovuosinaan. Vuonna 1914 Hilma alkoi suorittaa oikeustutkintoa, jonka hän sai valmiiksi kolme vuotta myöhemmin. Valmistuttuaan juridisesta tiedekunnasta, kolmantena naisjuristina, Hilma auskultoi Turun hovioikeudessa. Myöhemmin hän toimi valtiopäivillä eduskunnan työväenasiainvaliokunnan sihteerinä ja oli myös muuten yhteiskunnallisesti aktiivinen julkaisten muun muassa juridisia kirjoituksia. Yhdessä miehensä kanssa hän perusti Suomen ensimmäisen yksityisen suomenkielisen iltaoppikoulun, jota pariskunta myös alkuun rahoitti itse (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920; Winter-Mäkinen 1995, 35–41.)

Hilmaa seitsemäntoista vuotta myöhemmin jatko-opistosta ylioppilaaksi päässyt Inkeri Vaarila (myöh. Harmaja) oli ensimmäinen nainen, jonka uraa voi luonnehtia todelliseksi tuomioistuinuraksi. Hän sai ensimmäisenä naisena varatuomarin arvon ja eteni aina hovioikeuden tuomariksi saakka. Inkerin uralla merkityksellinen oli vuosi 1926, jolloin astui voimaan laki naisten oikeudesta valtion virkoihin. Seuraavana vuonna hän sai pitkän odotuksen jälkeen vakinaisen kirjaajan viran hovioikeudesta ja hän toimi heti myös sijaisena tuomarin tehtävissä. Inkeri Vaarila kohtasi vielä myöhemmin urallaan paljon esteitä ja vastoinkäymisiä sukupuolensa vuoksi ennen kuin hänet viimein vuonna 1944 nimitettiin hovioikeuden asessorin virkaan. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920; Winter-Mäkinen 1995, 49–56.)

Hallinnollisten töiden ohella naiset valtasivat alaa myös muissa ammateissa. Esimerkiksi Elsi Naemi Borg siirtyi ylioppilaaksi tultuaan vuonna 1912 opiskelemaan teknillisen korkeakoulun arkkitehtuuriosastolle sekä Ateneumin taideteollisuusosastolle. Hän valmistui arkkitehdiksi seitsemän vuotta myöhemmin. Sekä Elsin opiskeluala että ammatti olivat

poikkeuksellisia, sillä vielä niinkin myöhään kuin 1930-luvun lopussa naispuoliset arkkitehdit olivat harvinaisuuksia Suomessa. Vuosien 1908–1917 välisenä aikana arkkitehtuuri-osastolla opiskeli 34 naista, joista 25 valmistui arkkitehdiksi (Suominen-Kokkonen 1992, 29–33). Elsi oli yksi heistä, ja hän opiskeli samaan aikaan kuin tunnetut naisarkkitehdit Salme Setälä [8] ja Aino Marsio-Aalto, joiden ammatillinen ura oli Elsin tavoin menestyksenkäs. Elsi oli muun muassa ensimmäinen suomalainen nainen, joka voitti kirkkosuunnitelukilpailun vuonna 1934. (Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920; Suominen-Kokkonen 1992, 29–33, 100–110.)

Työelämä ja perheenemännys

Vaikka edellä olevat esimerkit luovat kuvaa siitä, miten jatko-opistolaiset – ja naiset yleisemmin – suuntasivat yhä useammin kulkunsa jatko-opintoihin ja ammatillisille urille, kuitenkin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa edelleen koti ja perheenemännys olivat monelle naiselle ensisijainen vaihtoehto. Aikalaiskeskusteluissa perheenemännys määrittyi monesti ammatiksi naisille. Kuitenkin etenkin naisasianaiset ja keskiluokkaiset naiset pitivät tärkeänä, että myös tytöt kouluttautuivat johonkin ammattiin. Naisten kotona tekemä työ laajennettiin koskemaan koko yhteiskuntaa, jolloin tämän niin sanotun yhteiskunnallisen äitiyden myötä tietyt alat – muun muassa sairaanhoito- ja opetusala – muodostuivat naisten ammateiksi. (Kaarninen 1995, 194–196; Korppi-Tommola 1985; Sulkunen 1987.) Esimerkiksi jatko-opiston 1920-luvun alussa julkaistu historiikki kuvastaa osuvasti ajan ilmapiiriä, jossa yhtäältä luodaan opiskelumahdollisuuksia naisille ja toisaalta kiinnitetään nainen kotiin ja perheeseen määrittämällä ne naisen ”todelliseksi kutsumukseksi”:

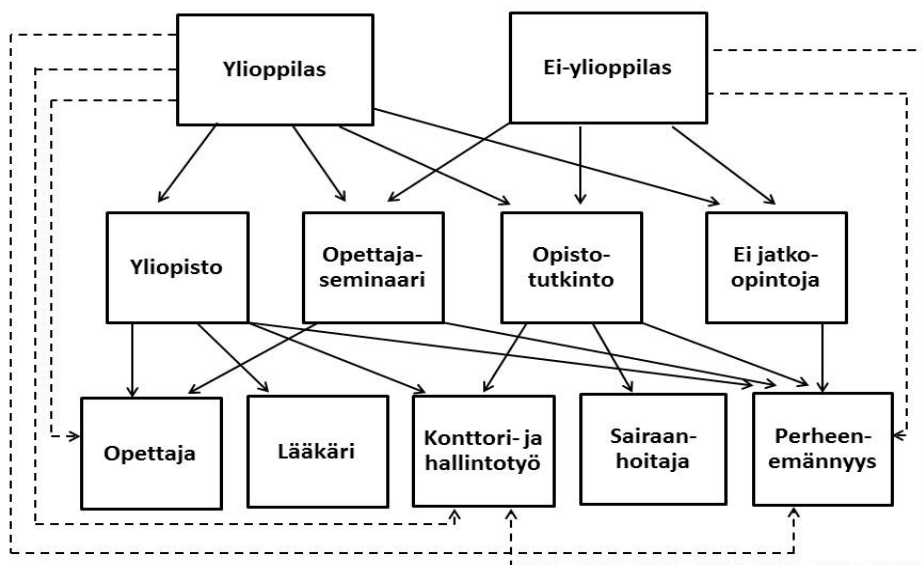
Vähäiseksi ei siis ole arvioitava sitä sivistyksen lisää, jonka jatko-opisto on tuonut muassaan sekä välittömästi että myöskin välillisesti, valmistamalla yliopistollisiin ja muihin jatkettuihin opintoihin. [– –] Mutta ehkäpä vieläkin tärkeämpi on se tehtävä, jonka kodin piirissä perheenäiteinä ja tulevan suomalaisen sivistyneen polven kasvattajina suorittavat ne jatko-opiston käyneet naiset, jotka pääasialliseksi toimialakseen ovat valinneet sen, mikä sittenkin on naisen varsinainen kutsumus, näin ylläpitäen sivistyksen jatkuvaisuutta. (Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920, 28.)

Monet jatko-opistolaiset valitsivatkin perheen perustamisen ja kodinhoidon opiskelun ja ammatillisen uran sijaan. Helmi Mäkimattila on hyvä esimerkki tästä. Helmi pääsi ylioppilaaksi vuonna 1909 ja opiskeli vuoteen 1912 saakka Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisellä osastolla. Hän oli aktiivinen Suomen kristillisen ylioppilasliiton jäsen ja otti muun muassa osaa Suomen edustajana lähetystökonferenssiin Englannissa. Hän ei suorittanut tutkintoaan loppuun, vaan avioitui vuonna 1913 kirkkoherra Eino Kiviluodon kanssa. Opiston matrikkeliä varten hän oli toimittanut tiedon, että ”hän toimi papinrouvana Metsämaalla”. Ilmaisuuksia perheenemännyyden eräänlaisena ammattina. Muita samanlaisia ilmauksia matrikkelissa oli muun muassa ”hoitaa nykyään kaikki kotinsa tehtävät” tai ”toimii pääasiassa oman perheen piirissä”.

Lopuksi

Turun suomalaisen jatko-opiston oppilaiden vaiheet tuovat esille, miten moninaisia elämänpolkuja opiston tytöt kulkivat koulun jälkeen (kuvio 1 ja liitetaulukko 2). Osalla työtöis-

tä opisto ja ylioppilastutkinto jäivät ainoaksi koulutukseksi ja he suuntasivat joko suoraan työelämään tai perustivat perheen. Toisten matka jatkui yliopiston tai muun koulutuksen kautta opetus-, hallinto- tai sairaanhoidon ammatteihin ja mahdollisesti sieltä edelleen perheenemännyyteen. Huomion arvoista on, että 1800- ja 1900-lukujen taitteessa naiset saattoivat kouluttautua ja sijoittua työelämään jo pelkän tyttökoulun päästötodistuksen avulla. Opettajaseminaareihin ja alempiin sairaanhoitajakoulutuksiin riitti kansakoulu pohjakoulutukseksi. Samoin alemmat hallintotyöt olivat suoraan avoimna tyttökoulun käyneille. Kuitenkin tyttökoulun jatkoluokat toivat myös mahdollisuuden yliopisto-opintoihin ja naisten ammatilliselle emansipaatiolle. Jotkut jatko-opiston käyneistä tytöistä tekivät poikkeuksellisen menestyksekkäät urat ja loivat sukupuolten välistä tasa-arvoa niin koulutuksessa kuin työelämässä. Osaltaan jatko-opiston tyttöjen koulutus- ja urapolut tuovat siten lisävalaistusta naisten koulutusreitteihin ja palkkatyöläistymisen historiaan (ks. myös Korppi-Tommola 1984; Korppi-Tommola 1985; Vattula 1981).

Kuvio 1. Jatko-opistolaisten koulutus- ja urapolut

Lähteet: Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.

Jatko-opistolaisten koulutusreitit ja ammatilliset valinnat tarkentavat aikaisemmat tutkimuksen luomaa kuvaa naisten koulutuksellisesta ja ammatillisesta emansipoitumisesta. Lähdeaineiston perusteella on mahdollista hahmotella tyypillisimpiä koulutus- ja urapolkuja (kuviot 1 ja liitetaulukko 2). Kuten liitetaulukosta kaksi käy ilmi, osa tytöistä aloitti ylioppilaaksi tulon jälkeen opinnot yliopistossa. Nämä tytöt sijoittuivat myöhemmin työelämässä opettajiksi, lääkäreiksi ja juridiikan alalle tai muihin hallinnollisiin ammatteihin. (Ks. myös Hakosalo 2006; Kaarina 1995; Korppi-Tommola 1985; Vattula 1981.) Toinen tyypillinen urapolku puolestaan kulki ylioppilaaksitulon jälkeen opettajaseminaarin kautta kansakoulunopettajan töihin (ks. myös Rinne 1989; Rantala 2011). Osa jatko-opiston

tytöistä puolestaan valitsi opistotasaisen koulutuksen – esimerkiksi sairaanhoitajakoulutuksen tai kauppaopiston. (Ks. myös Korppi-Tommola 1985; Sarkio 2007.) Jotkut tytöistä eivät jatkaneet opintojaan valkolakin saatuaan, vaan sijoituivat suoraan työelämään opettajiksi tai hallinnollisiin töihin. Kaikki koulussa opiskelleet eivät valmistuneet lainkaan ylioppilaaksi. Nämä tytöt puolestaan siirtyivät joko jatko-opintoihin ja edelleen työelämään tai suoraan hallinto- ja konttoritöihin. Tyypiesimerkit tuovat esille sen, miten jo pelkkä tyttökoulu antoi mahdollisuuden ammateissa toimimiseen. (Ks. myös Vattula 1981.) Tyypistä oli myös se, että tytöt eivät sijoittuneet lainkaan työelämään, vaan mahdollisten jatko-opintojen jälkeen toimivat perheenemäntinä (ks. myös Kaarninen 1995, 194–196; Korppi-Tommola 1985; Sulkunen 1987). Huomion arvoista on lisäksi se, että suuri joukko tytöistä siirtyi – ajalle tyypilliseen tapaan – avioitumisen jälkeen pois työelämästä. Toisaalta lähdeaineisto valottaa hyvin epätyypillisiä urapolkuja, joissa entiset jatko-opistolaiset tekivät huomattavia karriäärejä ja rikkoivat sukupuolten välisiä raja-aitoja.

Tutkimus tuo lisävalaistusta myös suhteellisen vähän tutkittuun tyttöoppikoulujen historiaan. Kun jatko-opistoa tarkastellaan Robert Andersonin (2004) ja Deborah Jamesin (2001) esille nostamista näkökulmista, voidaan todeta, että jatko-opisto toimi yhtäältä reproduktiivisessa roolissa ja toisaalta se mahdollisti sosiaalista liikkuvuutta. Jatko-opistolaisista yli neljäsosa tuli virkamiesperheistä ja muista sosiaalisista yläluokista ja he myös jatkoivat opintojaan yliopistossa muita useammin. Samanaikaisesti koulu tarjosi runsaasti vapaaoppilaspaikkoja erityisesti työväestön lapsille, joista noin neljäkymmentä prosenttia vielä jatkoi koulutuspolkuaan – useimmiten yliopistossa tai opettajaseminaarissa. Turun suomalainen jatko-opisto loi mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun ja tasa-arvoisesti eri yhteiskuntaryhmistä tulleiden lasten koulutusedellytyksiä. Voidaankin sanoa, että taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti mahdollisti tyttöjen koulutuksen ja ammatillisen emansipaation toisin kuin mitä esimerkiksi Deborah James (2001) on todennut Britannias-ta, jossa konteksti toimi toisinpäin ja asetti esteitä tyttöjen emansipaatiolle. Huomion arvoista samalla on, että koulun julkilausuttuna tavoitteena ei ollut tasa-arvon edistäminen eri sosiaaliryhmien kesken, eikä koulua perustettu alempien yhteiskuntaryhmien lapsia varten. Tästä huolimatta se kuitenkin toiminnallaan antoi paremmat koulutusmahdollisuudet kaikkien sosiaaliryhmien tytöille. Lisäksi koulun alkuperäinen tavoite – tyttöjen yliopistoon pääsyn mahdollistaminen – täyttyi monen tytön kohdalla, ja siten jatko-opisto loi edellytyksiä ammatilliselle emansipaatiolle ja sukupuolten väliselle tasa-arvolle.

Lisäksi jatko-opiston lähdeaineisto antaa viitteitä siitä, miten jatkoloukat saattoivat toimia yleissivistävässä tehtävässä. Suomessa alettiin tuolloin – kotitalousideologian myötä – jälleen kiinnittää huomiota tyttöjen kasvatukseen tulevana äiteinä ja perheenemäntinä (ks. esim. Kaarninen 1995.) Jatko-opiston voidaan ajatella myös tästä näkökulmasta osallistuneen tyttöjen sosialisointiin. Vaikka jatko-opiston lukusuunnitelma tähtäsi ylioppilastutkintoon ja yliopistollisiin jatko-opintoihin, tyttökoulun jatkoloukat samalla koulivat tyttöjä heidän sukupuolensa mukaiseen käytökseen ja yhteiskunnalliseen rooliin (ks. esim. Sulkunen 1987).

Jatko-opiston jälkeinen palkkatyö ja virkaura toivat mukanaan taloudellista itsenäisyyttä ja tasa-arvoisempaa asemaa. Samalla ne merkitsivät uutta elämäntapaa naisille. Virkavelvollisuudet, johon naisten kohdalla yhdistyi kutsumustietoisuus, uhrautuvaisuus, tunnollisuus (ks. Ollila 1998), ilmensivät naisten uutta roolia. Mielenkiintoista olisikin jatkossa tutkia vielä tarkemmin Turun suomalaisen jatko-opiston tyttöjen koulutus- ja työuria ja naisten ammatillisen emansipaation kokonaiskehitystä. Antoisan tutkimuskohteen tarjoavat erityisesti naiset, jotka loivat erittäin poikkeuksellisen uran tai jotka pitemmänkin koulutuspolun jälkeen valitsivat erilaisista syistä perheenemännyyden.

Viitteet

- [1] Lindy Moore, joka on tutkinut skotlantilaisia tyttöoppikouluja 1833–1870, on todennut, ettei niiden tarkoituksena vielä tuolloin ollut valmistaa tyttöjä uusiin ammatteihin. Koulutuksen taustalla vaikutti enemmänkin valituksen teorioiden käsitys naisten laajemmas- ta yhteiskunnallisesta roolista sekä näkemys naisista tulevina äiteinä ja vaimoina. Lisäk- si tyttöoppikoulujen aatteellisena taustana oli ymmärrys tiedon ja koulutuksen merki- tyksestä ja itseisarvosta yksilölle sellaisenaan. (Moore 2003.)
- [2] Turun suomalainen tyttökoulu oli perustettu vuonna 1882 ja se siirtyi valtiolliseksi tyt- tökouluksi kymmenen vuotta myöhemmin 1892 (Turun tyttölyseo 1882–1932). Turussa oli jo tuolloin 1883 keskusteltu yleisessä kokouksessa Turun tyttökoulun laajentamisesta 7-luokkaiseksi kouluksi (Wilkama 1938, 312–313).
- [3] Ruotsinkielisen jatko-opiston, Svenska fruntimmerskolan i Åbo, ensimmäiset ylioppi- laat suorittivat ylioppilastutkinnon toisessa ruotsinkielisessä jatko-opistossa Heurlinska skolan i Åbo vuoteen 1899 saakka, jolloin senaatti myönsi koululle oikeuden ylioppilas- tutkinnon järjestämiseen.
- [4] Ensimmäiset Turun tyttökouluista valmistuneet ylioppilaat saivat valkolakkinsa vuonna 1894 ruotsinkielisestä jatko-opistosta Heurlinska skolan i Åbo (Ketonen 1977, 89).
- [5] Matrikelinumeroinnin ja jatko-opiston historiikin mukaan oppilaita olisi ollut 400, mutta matrikelissa on yksi numero annettu kahdelle eri oppilaalle, joten oppilaita on kaikkiaan ollut 401.
- [6] Mervi Kaarninen on tutkinut hieman myöhäisempää ajanjaksoa Tampereella ja toden- nut, etteivät oppikoulun käyneet tytöt hakeutuneet kansakouluopettajaseminaareihin. Kaarninen tuo esille, että tämä saattoi joutua osittain oppilaiden varattomuudesta ja sii- tä, ettei Tampereen lähetyvillä ollut sopivia seminaareja. (Kaarninen 1995, 206–209.) Toisin kuin Tampereella monet Turun suomalaisen jatko-opiston työläistäustaiset tytöt kävivät kansakouluseminaarin ja pätevöityivät kansakoulunopettajiksi.
- [7] Sairaanhoidajakoulutus vaihteli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa sen mukaan, missä koulutusta annettiin. Kirurgisessa ja Marian sairaalassa koulutus kesti 1–3 vuotta (1891 vuoden mittainen, 1905 puolentoista vuoden mittainen, 1912 kaksivuotinen, 1919 kol- mivuotinen). Lääninsairaaloiden järjestämä koulutus oli lyhyempää. Lisäksi sairaanhoi- tajakoulutukseen vaadittu pohjakoulutus vaihteli. Ainoastaan Marian sairaalassa se oli alusta saakka keskikoulu. (Sarkio 2007, 72–86.)
- [8] Salme Setälä oli myös kirjailija. Hänen teoksensa ”Sangen tavallisia virkanaisia” palkit- tiin Werner Söderström Oy:n kirjallisuuspalkinnolla vuonna 1937. Salme Setälä julkaisi 18 teosta 1930–1960-luvuilla. (Suominen-Kokkonen 1992, 100–103.)

Lähteet

Painamattomat lähteet

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Turun tyttölyseon arkisto

- Jatko-opiston matrikkeli 1895–1924 (Bb:11)
- Turun suomalaisen tyttökoulun opettajakokousten pöytäkirjat, jatko-opiston opettaja- kokousten pöytäkirjat 1893–1917 (Ca:1)
- Turun suomalaisen jatko-opiston johtokunnan pöytäkirjat 1895–1926 (Cfl:1)
- Jatko-opiston kannatusyhdistyksen pöytäkirjat 1895–1926 (Cfl:2)

- Vuosikertomukset 1895–1944 (Db:1)
- Turun suomalaisen jatko-opiston ohjesäännöt, luku ja opetus suunnitelmat 1895–1919 (Hb:1)

Painetut lähteet

Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920. 1920. Turku.

Kirjallisuus

- Anderson, Robert 2004. The idea of secondary school in nineteenth-century Europe. *Paedagogica Historica* 40 (1&2), 93–106.
- Hakosalo, Heini 2006. Kivuton murros? Naisten oikeus akateemisiin opintoihin 1800- ja 1900-luvun taitteen Suomessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 104 (4), 397–407.
- James, Deborah 2001. 'Teaching girls': intermediate schools and career opportunities for girls in the East Glamorgan valleys of Wales, 1896–1914. *History of Education* 30 (6), 513–526.
- Kaarninen, Mervi 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. *Bibliotheca historica* 5. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kaarninen, Mervi & Kaarninen, Pekka 2002. Ylioppilastutkinnon historia. Helsinki: Otava.
- Ketonen, Liisa 1977. Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 53.
- Ketonen, Liisa 1980. Suomen tyttöoppikoulut itsenäisyyden aikana peruskoulujärjestelmään siirtymiseen asti. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 85.
- Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Klinge, Matti 1898. Yliopisto ja virkamieskorkeakoulu. Teoksessa Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Helsingin Yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Helsinki: Otava, 333–417.
- Korppi-Tommola, Aura 1984. Naisten kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus. Teoksessa Naiskuvista todellisuuteen. Tutkimusnäkökulmia naishistoriaan. Helsinki: Gaudeamus, 136–151.
- Korppi-Tommola, Aura 1985. Naisten koulunkäyntimahdollisuuksien laajeneminen vuoden 1860 jälkeen. Teoksessa Auvo Kostiainen (toim.), Nainen historiassa. Turku: Turun yliopiston historian laitost, 148–167.
- Moore, Lindy 2003. Young ladies' institutions: the development of secondary schools for girls in Scotland, 1833–c.1870. *History of Education* 32 (3), 249–272.
- Ollila, Anne 1989. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantala, Jukka 2011. Kansakoulunopettajat. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 266–299.
- Rinne, Risto 1989. Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:135.
- Robinson, Wendy 1993. Pupil teachers: the Achilles heel of higher girls' schools 1882–1904? *History of Education* 22 (3), 241–252.

- Salminen, Jari 1995. Yksityiset oppikoulut autonomian aikana. Teoksessa Salminen, Jari Pietiäinen, Jukka-Pekka & Teperi, Jouko. Yksityiskoulujen historia 1872–1977. Helsinki: Painatuskeskus, 13–76.
- Sarkio, Maria 2007. Sairaanhoidajaksi kasvattaminen. Sairaanhoidajakoulutus ja siinä käytetyt oppikirjat Suomessa vuoteen 1967 saakka. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 208.
- Strömberg, John 1989. Laajeneva ylioppilaskunta. Teoksessa Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Helsingin Yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Helsinki: Otava, 767–890.
- Sulkunen, Irma 1987. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.), Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 157–172.
- Suominen-Kokkonen, Renja 1992. The fringe of a profession. Women as architects in Finland from the 1890s to the 1950s. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 98. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Vattula, Kaarina 1981. Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönoasallistuminen 1880–1940. Teoksessa Kaukiainen, Yrjö, Schybergson, Per, Soikkanen, Hannu & Mauranen, Tapani (toim.), Kun yhteiskunta muuttuu. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 63–88.
- Wilkama, Sisko 1938. Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvulla. Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia XXIII. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Winter-Mäkinen, Anneli 1995. Naisjuristien 1. vuosisata. Poimintoja naisjuristien historiasata. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Liitteet

Oppilaiden isän ammatti	Yhteensä	Virkamiehet ja muut vapaiden ammattien harjoittajat	Suurliikkeenharjoittajat	Pienliikkeidenharjoittajat ja palvelusmiehet	Tilalliset	Työväki	Ei tietoa
Koululaitos (opettajat)	89	25	2	12	9	21	20
Julkinen hallinto (virasto- ja konttoritehtävät, myös	50	11	1	10	6	18	4

julk.hallinnon ylemmät virkatehtävät)							
Terveystenhoito (lääkärit, hammaslääkärit, sairaanhoitajat, farmaseutti)	27	5	2	5	5	4	6
Raha- ja vakuutuslaitokset	12	2	-	2	1	5	2
Kauppa	11	3	-	3	3	2	-
Liikenne (posti, puhelin- ja lennätinlaitokset, rautatiet)	8	-	-	-	2	4	2
Opiskelu	19	10	-	4	-	1	4
Muu (mm. arkkitehti, lähetystyöntekijä)	12	6	-	2	-	3	1
Yhteensä	228	62	5	38	26	58	39

Liitetaulukko 1. Ammattialoille sijoittuminen isän ammatin mukaan

Lähteet: Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.

<i>Oppilaiden koulutus- ja urapolut</i>	
Ylioppilas -> yliopistotutkinto tai yliopisto-opintoja -> opettaja, hallinto- ja konttorityöt, lääkäri	71
Ylioppilas -> opettajaseminaari -> opettaja	41
Ylioppilas -> opistotutkinto tai vastaava (kaupallinen ala, sairaanhoito) -> konttori- ja hallintotyöt tai sairaanhoitaja	20
Ylioppilas -> poikkeuksellinen elämänpolku	11
Ylioppilas -> ei jatko-opintoja -> opettaja, hallinto- ja konttorityöt	39
Ei-ylioppilas -> jatko-opintoja -> opettaja, hallinto- ja konttorityöt, sairaanhoitaja	21
Ei-ylioppilas -> ei jatko-opintoja -> hallinto- ja konttorityöt	12
Ylioppilas tai ei-ylioppilas -> opiskeli	25

Tyttöoppikoulusta ammattiin – Turun suomalaisessa jatko-opistossa 1800–1900-lukujen taitteessa opiskelleiden urapolut

Ylioppilas tai ei-ylioppilas -> jatko-opintoja tai ei-jatko-opintoja -> perheenemännyys	40
Ei tietoa	102
<i>Yhteensä</i>	401

Liitetaulukko 2. Jatko-opistolaisten koulutus- ja urapolut

Lähteet: Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.

Oppilaiden isän ammatti	Yhteensä	Virkamiehet ja muut vapaiden ammattien harjoittajat	Suurliikkeenharjoittajat	Pienliikkeenharjoittajat ja palvelusmiehet	Tilalliset	Työväki	Ei tietoa
Jatko-opiston keskeyttäneet	89	25	2	12	9	21	20
Ei opintoja ylioppilastutkinnon jälkeen	50	11	1	10	6	18	4
Opintoja yliopistossa, ei yliopistotutkintoa	27	5	2	5	5	4	6

Liitetaulukko 3. Opintonsa keskeyttäneet isän ammatin mukaan

Lähteet: Turun suomalaisen jatko-opiston matrikkeli 1895–1924, Bb:11, TMA; Turun suomalainen jatko-opisto 1895–1920.

KT, FL Marjo Nieminen toimii yliopistonlehtorina Turun yliopiston kasvatustieteen laitoksella.